

БӨЛІМ: ВУКЕТОВ UNIVERSITY / UNIVER / СТУДЕНТ

Ағылшын тілінің әлемдік тіл ретіндегі орны

ЖАРИЯЛАНДЫ 18.04.2026	ТІРЕК СӨЗДЕР ағылшын тілі, АҚШ, білім беру, Британ империясы, жаһандану, коммуникация, технология, халықаралық тіл	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/188255/
--------------------------	---	--

Алгазина Анель Габитовна

Абикеева Асылтас Сериковна

Айдосова Тәубә Мұратқызы

«Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды ұлттық зерттеу университеті» КеАҚ
Шетел тілдері факультетінің 3-курс студенттері

Аннотация

Бұл мақалада ағылшын тілінің тарихи даму кезеңдері мен оның әлемдік тіл ретіндегі қалыптасу үдерісі қарастырылады. Сонымен қатар, тілдің жаһандық деңгейде таралуына әсер еткен негізгі факторлар — Британ империясының отарлау саясаты, АҚШ-тың экономикалық және мәдени ықпалы, сондай-ақ ақпараттық технологиялардың дамуы талданады. Қазіргі ғылым, білім, бизнес және халықаралық коммуникациядағы рөлі айқындалып, Қазақстандағы орны мен маңызына да ерекше назар аударылады.

Түйін сөздер

Ағылшын тілі, жаһандану, халықаралық тіл, Британ империясы, АҚШ, технология, білім беру, коммуникация

КІРІСПЕ

Қазіргі жаһандану дәуірінде сөйлеу мәдениеті тек қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар мәдениетаралық байланыстың, білім мен ақпарат алмасудың негізгі тетігі болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда, ағылшын тілі әлемдік деңгейде ерекше орынға ие. Бүгінде ол халықаралық қатынастардың, ғылым мен технологияның, бизнес пен білім берудің басты коммуникация құралына айналды. Ағылшын тілінің мұндай дәрежеге жетуі кездейсоқ емес, ол ғасырлар бойы қалыптасқан тарихи, саяси және әлеуметтік үдерістердің нәтижесі. Сондықтан оның даму жолын зерттеу қазіргі әлемдік тілдік үрдістерді түсінуде маңызды болып табылады.

Негізгі бөлім

Ағылшын тілінің тарихы V ғасырдан бастау алады. Осы кезеңде Британия аралдарына герман тайпалары — англдар, саксондар және юттар қоныс аударып, көне ағылшын тілін қалыптастырды. Бұл кезеңнен бізге жеткен маңызды әдеби мұра — «Беовульф» дастаны. XI ғасырдағы норманд жаулап алуы үлкен өзгеріс әкелді. Француз тілі билік пен жоғары таптың тіліне айналып, сөздік қорға көптеген жаңа атаулар енді. Нәтижесінде орта ағылшын кезеңі қалыптасты. XIV ғасырда Джефри Чосердің «Кентербери хикаялары» шығармасы әдеби дамуына зор үлес қосты. Ал кейінгі кезеңде Уильям Шекспирдің шығармалары сөз өнерінің мүмкіндіктерін кеңейтіп, оның дамуын жаңа деңгейге көтерді. XV–XVII ғасырларда баспа ісінің дамуы сөйлеу және жазу нормаларының стандартталуына ықпал етті. Осылайша, Лондон диалектісі негізінде қазіргі әдеби нормалар қалыптасты.

Ағылшын тілінің жаһандық болуына бірнеше негізгі фактор әсер етті. Біріншіден, Британ империясының отарлау саясаты. XVI–XX ғасырларда Ұлыбритания әлемнің көптеген аймақтарын жаулап алып, өз тілін әкімшілік, білім беру және сауда салаларында енгізді. Екіншіден, XX ғасырдағы АҚШ-тың беделі зор болды. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін Америка құрама штаттары экономикалық және мәдени көшбасшылықты қолға алып, бұл коммуникация құралының мәртебесін биіктетті. Голливуд, поп-музыка және бұқаралық ақпарат құралдары арқылы ол бүкіл планетаға кеңінен таралды. Үшіншіден, технологиялық прогресс шешуші факторға айналды. Компьютерлер мен желінің дамуы оны цифрлық кеңістіктің негізгі тетігі етті. Қазіргі таңда интернет контентінің басым бөлігі осы лексикалық жүйеде жасалады. Тарихи негіз қаланғаннан кейін, бүгінгі таңда үстемдікті мынадай заманауи факторлар ұстап тұр:

Фактор	Сипаттама мен нақты мысалдар	Маңызы
Экономикалық үстемдік	Әлемдік ЖІӨ-нің 40%-ы осы лингвистикалық топтағы елдерге тиесілі. Биржалар (NYSE, NASDAQ) мен қаржы институттары (МБФ) осы ортада жұмыс істейді.	Іскерлік ортадағы «алтын ереже»: «Кімнің қолында алтын болса, сол тілді таңдайды».
Ғылым және білім	Ғылыми мақалалардың 90%-дан астамы ағылшын тілінде жарияланады. QS рейтингісіндегі үздік университеттер (Oxford, Harvard) — ағылшын тілді.	Әлемдік ғылымнан қалып қоймау үшін оны білу міндеттілікке айналды.
Ақпараттық технологиялар	Интернеттің негізі АҚШ-та қаланған. Барлық бағдарламалау тілдері (Python, Java, C++) ағылшын синтаксисіне негізделген.	Технологиялық прогресс пен цифрлық әлемнің ортақ кодына айналуы.

Лингвистикалық қарапайымдылық	Күрделі септіктердің, род (жыныс) категориясының болмауы. Қарапайым грамматикалық құрылымдар («of», «to» шылаулары арқылы байланысу).	Тілді базалық деңгейде үйренудің басқа тілдерге (қытай, араб) қарағанда тезірек болуы.
Мәдени экспансия	Голливуд индустриясы, поп-музыка (джаз, рок-н-ролл), Netflix сияқты платформалар арқылы «американдық өмір салтын» насихаттау.	Тілді жастар арасында трендке айналдыру және бейресми үйренуге ынталандыру.
Дипломатия және заң	БҰҰ, НАТО, Еуроодақ сияқты халықаралық ұйымдардың негізгі «жұмыс құралы» (working language).	Халықаралық келіссөздер мен құқықтық құжаттардың бірыңғай стандарты.
Тілдің икемділігі	Басқа лексикалардан сөз қабылдауға ашықтығы және жаңа диалектілердің (Spanglish, Runglish, Chinglish) пайда болуына төзімділігі.	Тілдің жергілікті мәдениеттерге тез бейімделіп, «дүниежүзілік меншікке» айналуы.

Елімізде бұл тіл ресми мәртебеге ие болмаса да, оның стратегиялық маңызы жыл санап артып келеді. Мемлекет деңгейінде жүзеге асырылып жатқан «Үш тілділік» саясаты қазақ, орыс және шетел тілін қатар меңгеру арқылы ұлттың бәсекеге қабілеттілігін арттыруды көздейді. Статистикалық мәліметтерге сүйенсек, оны игеру динамикасы айтарлықтай өскен:

- 1991 жылы: Халықтың тек 2%-ы ғана бұл деңгейді иеленген.
- Қазіргі таңда: Көрсеткіш бірнеше есеге артып, жастар арасында жаһандық тілді білу — білім мен мансапқа жетудің негізгі шартына айналды.

Бүгінде оны меңгеру — жай ғана қосымша дағды емес, әлемдік ақпарат кеңістігіне еркін шығудың және халықаралық деңгейдегі маман болудың басты кілті.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, бұл тілдің қазіргі үстемдігі — сан ғасырлық тарихи эволюция мен технологиялық прогрестің заңды жемісі. Британия аралдарындағы шағын тайпалардың диалектісінен басталған жаһандық қарым-қатынас құралы бүгінде адамзаттың ортақ интеллектуалдық капиталына айналды. Ол цифрлық экономика мен ғылымның «алтын стандарты» ретінде қызмет етіп отыр. Алайда, халықаралық лингвистикалық феноменнің мұндай экспансиясы лингвистикалық ландшафтты өзгертіп, басқа сөйлеу жүйелеріне әсер етуде. Бұл үдеріс сөздік қорды байытып қана қоймай, ұлттық бірегейлікке де сын-қатер тудырады. Сондықтан біз оны әлемге ашылған терезе ретінде қабылдай отырып, ана тіліміздің қадірін түсірмеуіміз қажет. Бүгінгі қоғамның басты міндеті — прагматикалық қажеттілік пен рухани құндылық арасындағы тепе-теңдікті сақтау. Шетелдік пәнді кәсіби деңгейде меңгеру бәсекеге қабілеттілікті арттырса, өз төл

сөзімізді ардақтау — ұлттық рухымыздың кепілі. Біздің мақсатымыз — жаһандық әлемде өз «менімізді» жоғалтпай, көптілділікті мәдениетіміздің ажырамас бөлігіне айналдыру.

Пайдаланылған әдебиеттер

1.Башимова Э. *Английский как глобальный язык: история и современное значение // Наука через призму времени. – 2026. – №02 (107).*

2.Кирсанова К. А. *Почему английский язык стал глобальным? // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 11. – С. 1131-1135.*

3.Прошина З. Г. *Контактная вариантология английского языка: Проблемы теории: World Englishes paradigm. – М.: Флинта: Наука, 2017. – 208 с.*

4.Струк А. С. *Английский как глобальный язык общения // Материалы конференции Сибирского юридического университета. – Омск, 2026.*

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.